

An aerial photograph of a river landscape. The river flows from the top left towards the bottom right. On the left bank, there is a sandy area and some trees. On the right bank, there is a small settlement with several buildings and a wooden bridge. The surrounding area is mostly green fields and some brown patches, possibly plowed land. The sky is clear and blue.

Verlag Jurybijeenkoms Design Challenge

Ondersteboven van Water in de
Henriëttewaard

20 maart 2024

Deze Design Challenge is een initiatief van: Kunstloc Brabant in samenwerking met projectpartners Alliantie Zuiderwaterlinie, Staatsbosbeheer, NVTL, TU Delft, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Waterschap Aa en Maas, Gemeente 's-Hertogenbosch, en de Provincie Noord-Brabant.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
1.1 Context en ontwerpogave	3
2. Samenstelling jury, selectie en selectiecriteria	4
3. Procedure	5
3.1. Aanmelden teams en documenten	5
3.2 Procedure selectie	5
4. Uitslag	6
4.1. Juryoordeel van de 5 geselecteerde teams (in willekeurige volgorde)	7
5. Hoe nu verder?	8
5.1. Planning	8
5.2. Twee expertmeetings	9
5.3. Expositie en dialoogsessie tijdens Dutch Design Week	9
6. Contacten	9

1. Inleiding

Kunstloc Brabant schreef in samenwerking met de Alliantie Zuiderwaterlinie, Staatsbosbeheer, NVTL, TU Delft, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Waterschap Aa en Maas, Gemeente 's-Hertogenbosch, en de Provincie Noord-Brabant de Design Challenge uit: *“Ondersteboven van Water in de Henriëttewaard”*.

Een overvloed aan water of een groot tekort, in de Henriëttewaard in 's-Hertogenbosch, net als in veel andere plekken in Nederland, is het altijd wat met water. Met aan de ene kant rivieren die buiten hun oevers treden door extreme regenval en aan de andere kant problemen door periodes van droogte. Hoe kunnen we het watersysteem op een nieuwe manier organiseren zodat we antwoord geven op de toekomstige opgaven van de overvloeden en de tekorten aan water? Met deze vraag gingen Kunstloc Brabant en partners voor deze wateruitdagingen op zoek naar visies en ontwerpen van duurzame oplossingen die tot de verbeelding spreken.

De Design Challenge is opgezet om visies en ontwerpen te verzamelen die het vroegere watersysteem van de Zuiderwaterlinie in de Henriëttewaard op een nieuwe, duurzame en creatieve manier weten te organiseren voor nu en voor toekomstige generaties. Visies met oog voor veiligheid, erfgoed, het terugdringen van de CO₂-uitstoot, het verbeteren van de (bodem)waterkwaliteit, de biodiversiteit en het vergroten van de beleefbaarheid van het landschap voor fietsers en voetgangers.

Dat is nogal een lijst, en die lijst vraagt om creativiteit, de kracht van verbeelding, verbinding en een sterk verkennend en onderzoekend vermogen, de perfecte ingrediënten voor een uitdagende Design Challenge!

Deze complexe uitdagingen (en kansen) zoals bovengenoemd bestaan echter niet alleen in de Henriëttewaard maar ook in andere regio's. Met deze Design Challenge hopen Kunstloc Brabant en partners de meerwaarde van creatief en verbeeldend ontwerp te laten zien aan ook andere gemeenten, provincies, waterschappen, burgers en particuliere initiatieven.

1.1 Context en ontwerpogave

De Henriëttewaard maakt deel uit van de Zuiderwaterlinie en de verdedigingslinie rond 's-Hertogenbosch. In het uitgestrekte gebied van ongeveer 100 hectare doorkruist de historische Linie 1629 het landschap. Maar, op dit moment doet de huidige situatie niet meer denken aan een deel van de Zuiderwaterlinie of de verdedigingslinie rond 's-Hertogenbosch. De Henriëttewaard, momenteel vooral een landbouwgebied, wordt omgeven door gegraven waterlopen met aan weerszijden nieuwe bebouwing.

Het streven is om dit gebied te behouden en tegelijkertijd te ontwikkelen en daarmee toegankelijk te maken voor publiek. De focus op natuurontwikkeling en mogelijke maatregelen om het risico van hoogwater te verminderen zijn daarbij belangrijk. In de komende jaren is het doel van de gebiedsopgave om de directe omgeving te betrekken bij de hoogwateraanpak van 's-Hertogenbosch. Dit betekent dat er aanzienlijke hoeveelheden water worden opgeslagen en gecontroleerd afgevoerd. Bovendien biedt deze situatie kansen om het aanwezige erfgoed van Fort Crèvecoeur en delen van de Linie 1692 opnieuw zichtbaar te maken.

De Henriëttewaard in Den Bosch heeft innovatieve ideeën en tot de verbeelding sprekende visies nodig om de historische inundatievelden en structuren van de Zuiderwaterlinie te ontwikkelen. De genoemde partners verbinden dit erfgoed met de gebiedsopgave die voortkomt uit de noodzakelijke maatregelen als gevolg van de veranderende klimatologische omstandigheden in de komende jaren.

Daarom zijn multidisciplinaire teams uitgedaagd om innovatieve en verbeeldingsvolle visies te ontwerpen voor zowel natigheid als droogte, waarbij onder andere de visie van Menno van Coehoorn, voor de Zuiderwaterlinie 325 jaar geleden, als inspiratiebron dient. De oplossingen moeten inspirerend zijn, getuigen van durf en vernieuwingszin, en toepasbaar zijn voor vergelijkbare gebieden elders. Kortom, met deze Design Challenge streven Kunstloc Brabant en partners naar perspectieven die zowel beleidsmakers als lokale gemeenschappen inspireren, motiveren en bewegen tot positieve verandering.

Het ontwerpend onderzoek richt zich voornamelijk op:

- een klimaatrobuuste oplossing voor watertekorten en -overschotten,
- het stapelen van ecologische waarden, zoals waterkwaliteit, beekherstel, vispassage,
- het meer kunnen beleven van natuur,
- het meer zichtbaar en beleefbaar maken van erfgoed (linie 1629 als geheel),
- het verbinden van natuur, water- en economische belangen met verbeeldingskracht.

2. Samenstelling jury, selectie en selectiecriteria

De onafhankelijke en deskundige jury bestaat uit:

Jacob Knegt	Adviseur erfgoed en water bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Paul Roncken	Landschapsarchitect, schrijver, docent en wetenschapper en de directeur NatuurCollege
Birthe Leemeijer	Beeldend kunstenaar
Suzanne de Zoeten	Dagelijks bestuurslid bij Waterschap Aa en Maas
Floris Alkemade (voorzitter)	Architect, stedenbouwkundig ontwerper, docent en spreker

De jury werd bij de beraadslaging ondersteund door:

- Jan Janse, landschapsarchitect en landschapsecoloog, werkt bij Staatsbosbeheer als landschapsarchitect en erfgoed specialist
- Hermelinde van Xanten en Netty van de Kamp, adviseurs Kunst & Ruimte Kunstloc Brabant.

De jury heeft in de week van 10 maart alle aanmeldingen ontvangen en is gevraagd hieruit 5 teams te selecteren die worden uitgenodigd deel te nemen, op basis van vooraf vastgestelde criteria.

De selectiecriteria zijn:

- Kwaliteit en multidisciplinaire samenstelling van het team
- Verbeeldingskracht en onderzoekend karakter van het portfolio
- Overtuigingskracht van de motivatie om deel te nemen en van de visie op de opgave.

Daarnaast is er gestreefd naar diversiteit tussen de verschillende teams:

Op 20 maart 2024 vond de jurybijeenkomst plaats en is op basis van de criteria een afweging gemaakt tussen de inzendingen. Er zijn uiteindelijk 5 teams geselecteerd.

In de uitvraag is vooraf gecommuniceerd dat over de onafhankelijke selectie van de jury niet kan worden gecorrespondeerd.

3. Procedure

3.1. Aanmelden teams en documenten

Professionals als kunstenaars, (landschaps)architecten, ontwerpers, makers, waterbouwkundigen, ecologen en erfgoeddeskundigen konden zich in multidisciplinair teamverband aanmelden. Elk team bestaat uit 2 tot maximaal 5 personen, die elkaar qua expertise aanvullen zodat het goed mogelijk is tot een uitwerking te komen van de visie.

Teams konden zich tot 10 maart 2024 23.59 uur aanmelden.

De aanmelding bestond uit **twee** documenten:

Word-document met daarin:

- *De naam van de contactpersoon/hoofdverantwoordelijke van het team + emailadres + telefoonnummer*
- *Namen van de deelnemers binnen het team, leeftijden, aantal jaren relevante werkervaring en functieomschrijving per persoon binnen deze challenge (maximaal 50 woorden per persoon)*
- *Een motivatie van maximaal 400 woorden waarin de affiniteit, ervaring en een visie op het onderwerp van deze Design Challenge wordt toegelicht.*

Pdf-document met een beknopt portfolio:

- *Maximaal 2 x A3 met twee tot vijf relevante projecten in beeld én korte tekst, let daarbij op de leesbaarheid.*

In totaal zijn er 44 inschrijvingen ingezonden, een geweldige oogst. Deze inzendingen zijn getoetst op de inzendingsvoorwaarden met betrekking tot de opgave, in te zenden stukken en administratie. Alle 44 inschrijvingen voldeden aan de eisen, zijn voorgelegd aan de jury en inhoudelijk beoordeeld.

3.2 Procedure selectie

In de voorbereiding selecteerde ieder jurylid tot 15 favoriete teams uit de reeks van aanmeldingen op basis van scores op de drie criteria.

Vanuit deze eerste selectie is het gesprek gevoerd over de voorgeselecteerde teams. Elk jurylid kon daarbij een toelichting geven en mede juryleden wijzen op details of elementen die bijzonder opvielen. Tevens kreeg elk jurylid de mogelijkheid om ten alle tijden van mening en/of standpunt te veranderen en een zogenaamde 'favoriet' in te zetten.

Partijdigheid werd onmogelijk gemaakt doordat juryleden die teams of individuen kenden zich onthielden van stemmingen over die specifieke teams.

4. Uitslag

Voorafgaand aan de beoordeling van alle inzendingen hebben de juryleden tijdens de start van de bijeenkomst diverse algemene eerste observaties gedeeld. Ze waren allemaal onder de indruk van de hoeveelheid inzendingen, de diversiteit van de teams en de prominente rol van erfgoed en cultuur. Ook werd waardering uitgesproken voor interdisciplinaire benaderingen en de focus op de relatie tussen mens en natuur. Er werd met bewondering gesproken over alternatieve samenwerkingsvormen en een brede kijk op de opgave, met speciale aandacht voor innovatieve benaderingen en een actieve visie op historie, erfgoed, waterdynamiek en recreatie. Alle juryleden waren geïnspireerd door de gelijke betrokkenheid van jonge en oudere deelnemers en de diverse en uiteenlopende perspectieven.

Na het delen van korte eerste algemene indrukken, observaties en veel enthousiasme ging de evaluatie van de inzendingen van start.

Ronde 1: De jury heeft een shortlist gemaakt van maximaal 15 per jurylid. Van de 44 inzendingen werden er 34 door één of meerdere juryleden voorgedragen. Deze 34 inzendingen gingen door naar de volgende ronde.

Ronde 2: Van de 34 teams bleven er na bespreking 28 over waarvan de meesten door twee of meer juryleden goed zijn beoordeeld. Een paar teams met aanvankelijk maar één stem kregen naar aanleiding van de besprekingen alsnog extra stemmen en gingen daarmee naar de volgende ronde.

Ronde 3: In deze ronde zijn alle geselecteerde 28 teams klassikaal beoordeeld op inhoud vanuit alle verschillende perspectieven van de juryleden. Bij selectie is naast de scores ook gekeken naar; de persoonlijke favorieten, diversiteit in de motivatie en visie van de teams, het onderzoekend en verkennend karakter van het portfolio, naar diversiteit op basis van ervaring, leeftijd, samenstelling van het team en portfolio. In deze ronde zijn er 14 teams geselecteerd die doorgingen naar de volgende ronde.

Ronde 4: Er werd in deze ronde opnieuw gekeken naar de inzendingen van de 14 geselecteerde teams. In deze ronde zijn de geselecteerde teams onderverdeeld in 4 categorieën gebaseerd op de verschillende vormen van onderzoek en de verschillende thema's van de inzendingen. Deze categorieën werden niet in absolute zin gebruikt maar zijn tijdens de bijeenkomst bedacht om een beeld te vormen van de diversiteit van de teams en hun gekozen benadering. De 4 categorieën:

1. Ervaarbare architectuur en natuur/ landschappelijke kunst;
2. Verbeeldende communicatie en participatie;
3. Rituelen en verhalen;
4. Avontuurlijke en integrale toepassingen

Uiteindelijk gingen 10 teams door naar de laatste ronde.

Ronde 5: Door middel van stemmingen die volgde op een uitermate levendige en betrokken discussie zijn uiteindelijk in deze laatste ronde de 5 winnende teams geselecteerd.

Onderstaand de vijf teams en hun samenstelling (in willekeurige volgorde met als teamleider ieders contactpersoon):

1. Nouvel Amour - Merel van der Linden
2. Productielandschap als middel voor een beleefbaar landschap - Wouter Corvers
3. Tijd Spiegel - Paul de Kort
4. Rituelen van de Henriëttewaard - Justyna Chmielewska
5. Spraakwater - Sander Rombout

4.1. Juryoordeel van de 5 geselecteerde teams (in willekeurige volgorde)

1. **Nouvel Amour - Merel van der Linden**

De jury was onder de indruk van de referenties en ervaringen van het team. Het verrijkend en verkennend karakter van het portfolio rondom het landschap en vooral de gevoeligheid van de motivatie en visie werden zeer hoog beoordeeld. Daarnaast beoordeelde de jury het team als zeer compleet en multidisciplinair. Het team wordt gezien als een echt kunstenaars team. In hun visie zijn ze erfgoedbewust en leggen ze de nadruk op duurzaamheidsinnovatie met een diepgaande verbinding met de omgeving en willen ze diverse functies koppelen zoals recreatie, landbouw, erfgoed en landschap. De jury is nieuwsgierig naar de esthetische schoonheid in combinatie met het modderige kleilandschap en uiteraard naar die nieuwe liefde voor het gebied.

2. **Productielandschap als middel voor een beleefbaar landschap - Wouter Corvers**

De jury oordeelt dat het hier om een interessant en zeer multidisciplinair team gaat waarin naast een ontwerper publieke ruimte, adviseur aquatische ecologie en kunstenaar ook een chef-kok is betrokken. Ze laten met hun teamsamenstelling en hun portfolio zien dat ze serieus samenwerken met verschillende en diverse partners en perspectieven maar met een speels karakter. De open en experimentele visie en werkwijze waarin zowel over boeren en eetbare waterzuiverende planten werd nagedacht als GPS-trackers, was verrassend en verfrissend voor de jury. Het diverse jonge team heeft daarnaast een echte doe-mentaliteit en heeft de jury vertrouwen gegeven in het feit dat ze werkelijke stappen zullen zetten.

3. **Tijd Spiegel - Paul de Kort**

Een beeldend landschapskunstenaar, landschapsarchitect met focus op duurzame landbouw, biodiversiteit en zintuiglijke ervaringen, visionaire landschapsarchitect en een landschapsarchitect met focus op abstracte visies krijgen advies van een landschapshistoricus en landschapsecoloog. Het team krijgt van de jury een positieve beoordeling op de motivatie en de verkennende en onderzoekende landschappelijke focus. Het team werkt met de kennis van nu en ervaringen uit het verleden in de Henriëttewaard. De jury was onder de indruk van het portfolio, voornamelijk de ervaarbare architectuur. De jury verwacht verrast te worden door dit team.

4. Rituelen van de Henriëttewaard - Justyna Chmielewska

De jury was onder de indruk van de diversiteit in disciplines en van de diversiteit in culturele achtergronden in dit team. Het team imponeerde de jury door het verkennende en onderzoekende karakter van hun inzending. Ze focussen namelijk op rituelen en verhalen en kijken op een verfrissende manier naar de waterovervloeden in het gebied. Hun feministische, historische en tegelijkertijd vernieuwende manier van kijken naar overstromingen maakte de jury enthousiast. Hoe het team overstromingen om zal zetten van gevaar en overlast, naar verwelcoming en verbinding in de uitwerking van de visie en motivatie, is iets waar de jury naar uitkijkt. Het diverse team bestaande uit een activistische cultuuronderzoeker en docent, een gastdocent en landschapsarchitect met focus op overstromingen en landschapsdynamiek, een landschapsarchitect met focus op natuurkunde en een landschapsarchitect met focus op de culturele perceptie van waterdynamiek en de esthetiek van verwachte overstromingen.

5. Spraakwater - Sander Rombout

Een interessante en complete samenstelling en onderzoekend sterk, vond de jury. Ook vond de jury de inzending van dit team erg erfgoed inclusief met genoeg ruimte voor speelsheid en creativiteit. Het team, bestaande uit: een erfgoedadviseur, ruimtelijk ontwerpersduo in de publieke ruimte, ecooloog en wetenschappelijk onderzoeker voor natuurbeleid, landschapontwerper met affiniteit voor toekomstbestendig (water)erfgoed en een landschapsarchitect scoorde hoog wat betreft multidisciplinariteit. Daarnaast bestaat het team uit jong en oud en heeft het een sterk verbindend en verbeeldend portfolio ingezonden. Er wordt creatief gekeken naar de betekenis van water en de functionaliteiten ervan. De jury is erg benieuwd naar de speelsheid van de uitwerking en voornamelijk wat er met het water gaat gebeuren.

5. Hoe nu verder?

5.1. Planning

Het ontwerpproces dient gepland te worden rondom de door Kunstloc Brabant gefaciliteerde expertmeetings en vóór de deadline voor het aanleveren van de ontwerpresultaten op 30 juni 2024.

Het ontwerpend onderzoek resulteert in een conceptueel ontwerp per team. Dit ontwerp bestaat in hoofdzaak uit inspirerende beelden, die ondersteund worden door een korte tekst. Met het presentatiemateriaal moet het idee/ verhaal duidelijk worden verteld en verbeeld.

5.2. Twee expertmeetings

Om het ontwerpproces van de geselecteerde teams zo goed mogelijk te ondersteunen, worden twee inspirerende expertmeetings georganiseerd waarin professionals uit het veld een inhoudelijke presentatie geven. Daarnaast zijn de experts beschikbaar voor het beantwoorden van vragen van de ontwerpteams (voor zover naar hun vermogen).

Tussen april en juni kunnen experts nog geraadpleegd worden.

Eind juni zullen alle ontwerpen klaar zijn en ontvangen worden door Kunstloc Brabant. Dan zullen ook alle juryleden kijken naar de ontwerpen.

5.3. Expositie en dialoogsessie tijdens Dutch Design Week - en verder

Tijdens de Dutch Design Week 2024 (19-27 oktober) in Eindhoven worden de ontwerpen van de 5 teams getoond in een expositie. Daarbij wordt een dialoogsessie georganiseerd waarbij de ontwerpers, partners in de challenge, stakeholders en geïnteresseerden reflecteren op de ontwerpen en deze toetsen op innovatie, toepasbaarheid en de inspiratiekracht voor andere locaties in Nederland (of daarbuiten).

De presentatie op de Dutch Design Week is de eerste stap in de uitrol van deze design challenge. Komende tijd worden aanvullende mogelijkheden onderzocht om de ontwerpen een podium te geven binnen gemeenten, provincies, waterschappen en rijksdiensten en de ontwerpwereld.

6. Contacten

Kunstloc Brabant

Hermelinde van Xanten, hermelinde.vanxanten@kunstlocbrabant.nl 06-51607243

Netty van de Kamp, netty.vandekamp@kunstlocbrabant.nl 06-41438845